

Co to jest moment magnetyczny?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film samouczek](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Co to jest moment magnetyczny?

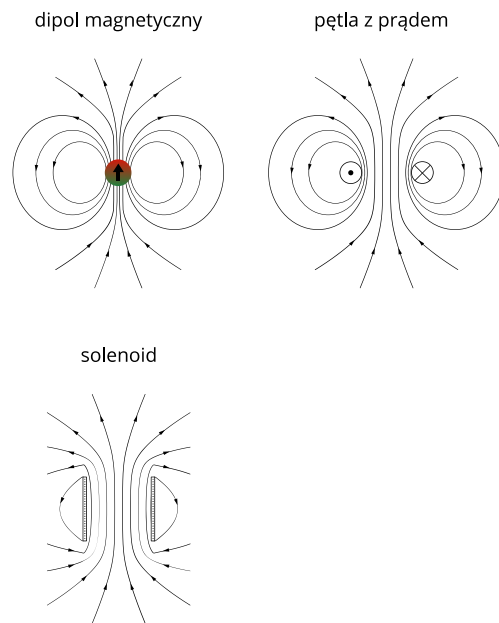
Czy to nie ciekawe?

W definicji pola magnetycznego w internetowej Wikipedii zobaczysz taki zapis: „Pole magnetyczne – stan przestrzeni, w której siły działają na poruszające się ładunki elektryczne, a także **na ciała mające moment magnetyczny** niezależnie od ich ruchu”.

Cóż to są te tajemnicze ciała obdarzone momentem magnetycznym? I co oznacza ów moment magnetyczny?

Okazuje się, że bez tego pojęcia nie sposób wyjaśnić wielu kwestii związanych z magnetyzmem, w szczególności zjawisk para-, dia- i ferromagnetyzmu.

Obiekty obdarzone momentem magnetycznym istnieją naturalnie w przyrodzie (atom, elektron, bryłka magnetytu, ziemski glob), ale można wytworzyć sztucznie takie obiekty (ramka z prądem, solenoid, igła magnetyczna). Obiekty te nazywamy **dipolami magnetycznymi** (zobacz Rys. a.).

Rys. a. Linie pola magnetycznego abstrakcyjnego dipola oraz dwie praktyczne realizacje - pętla z prądem oraz zwojnica. Strzałka oznacza wektor momentu magnetycznego $\vec{\mu}$. Zwróć uwagę, że kierunek i zwrot momentu magnetycznego jest taki, jak linii pola magnetycznego, wytwarzanego przez dipol.

Twoje cele

W tym e-materiale:

- dowiesz się, w jaki sposób definiujemy moment magnetyczny,
- przekonasz się, jak można obliczyć moment magnetyczny pętli z prądem,
- zrozumiesz, jak zachowuje się dipol magnetyczny w jednorodnym polu magnetycznym,
- zrozumiesz, dlaczego dipol wykonuje drgania wokół położenia równowagi trwałej.

Przeczytaj

Warto przeczytać

W przytoczonej we wstępie definicji **polu magnetycznego** mowa jest o siłach działających na „ciała mające moment magnetyczny”. Naprawdę chodzi o obracanie tych ciał, czyli chodzi o działanie momentu siły.

Rzeczywiście, moment magnetyczny zdefiniowany jest poprzez moment siły działający na dipol.

Magnetyczny moment dipolowy $\vec{\mu}$ definiuje się przez moment siły $\vec{M}$ działający na dipol w jednorodnym polu magnetycznym o indukcji $\vec{B}$ w następujący sposób:

$$\vec{M} = \vec{\mu} \times \vec{B}$$

Czyli jeśli jakiś obiekt fizyczny ulega obrotowi w polu magnetycznym, to ma moment magnetyczny. Tu trzeba być, jak zwykle z iloczynami wektorowymi, ostrożnym. Jeśli wektor momentu magnetycznego będzie równoległy do **linii pola magnetycznego** (

$$\vec{\mu} \parallel \vec{B}$$

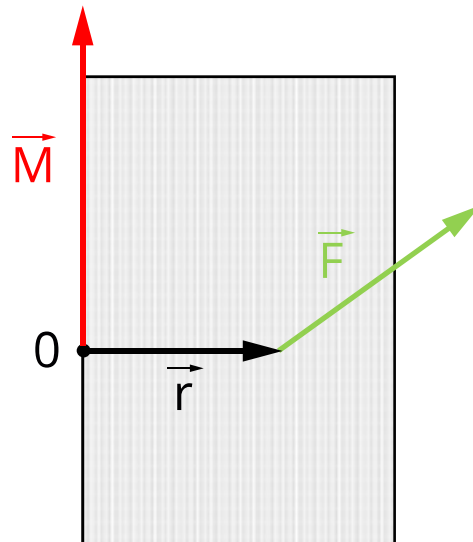
), to akurat wtedy moment siły będzie równy zeru. Na przykład igła magnetyczna ustawiona wzdłuż linii pola nie będzie się obracała. Będzie w położeniu równowagi, chyba że ją z tego położenia równowagi wytrącimy.

Przypomnijmy wobec tego w tym miejscu ważną wielkość fizyczną, jaką jest **moment siły**. Jeśli na ciało działa niezerowy moment siły, to ciało zostaje wprowadzone w ruch obrotowy. Jest to wobec tego dla ruchu obrotowego zasadnicza wielkość, analogiczna do siły dla ruchu postępowego ciała. Moment siły zdefiniowany jest jako iloczyn wektorowy:

$$\vec{M} = \vec{r} \times \vec{F},$$

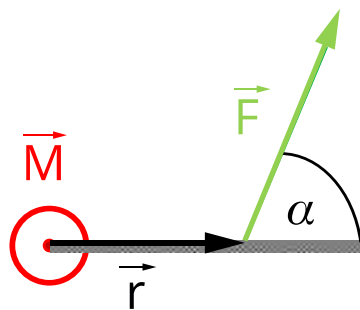
gdzie wektor $\vec{r}$ jest ramieniem siły $\vec{F}$ (zobacz Rys. 1. i 2.).

Rozpatrzmy prosty przykład - otwieranie drzwi. Oś obrotu to prosta, na której leżą zawiasy, siła jest przyłożona w odległości r od osi obrotu.

Rys. 1. Wektory $\vec{r}$ i $\vec{F}$ leżą w płaszczyźnie prostopadłej do drzwi. Wektor momentu siły $\vec{M}$ jest położony wzdłuż osi obrotu drzwi

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Rys. 2. Siła $\vec{F}$ działa jak poprzednio na te same drzwi, ale teraz widzimy je „od góry”. Kąt α jest kątem między wektorami $\vec{r}$ i $\vec{F}$. Jak widzimy wektor momentu siły $\vec{M}$ jest prostopadły do obu wektorów: $\vec{r}$ i $\vec{F}$

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

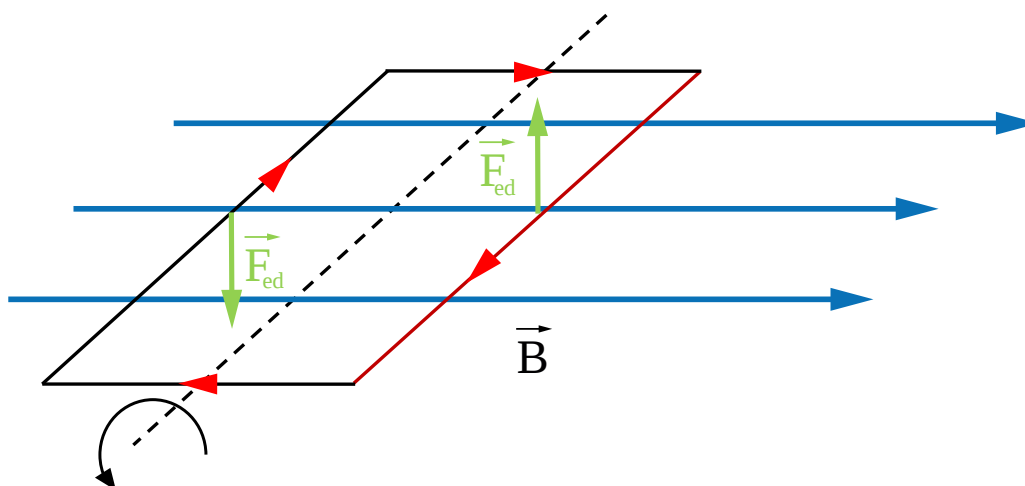
Zwrot momentu siły wyznaczamy, jak zwykle dla iloczynu wektorowego, za pomocą reguły śruby prawoskrętnej. Wartość momentu siły obliczymy posługując się wzorem:

$$M = rF \cdot \sin \alpha,$$

gdzie $\alpha = \angle(\vec{r}, \vec{F})$.

Przeprowadzimy teraz pewien rachunek ilościowy, posługując się przykładem dipola w kształcie prostokątnej ramki z prądem. Spróbujemy znaleźć dla takiego dipola wyrażenie, pozwalające obliczyć wartość momentu magnetycznego. Wyjdziemy oczywiście od definicji momentu magnetycznego, czyli od momentu siły działającego na dipol (ramkę z prądem).

Jeśli umieścimy ramkę z prądem w jednorodnym polu magnetycznym, tak, jak zostało to przedstawione na Rys. 3., to na boki ramki prostopadłe do linii pola magnetycznego będą działały **siły elektrodynamiczne** (zobacz rysunek). Ramka będzie się obracała.

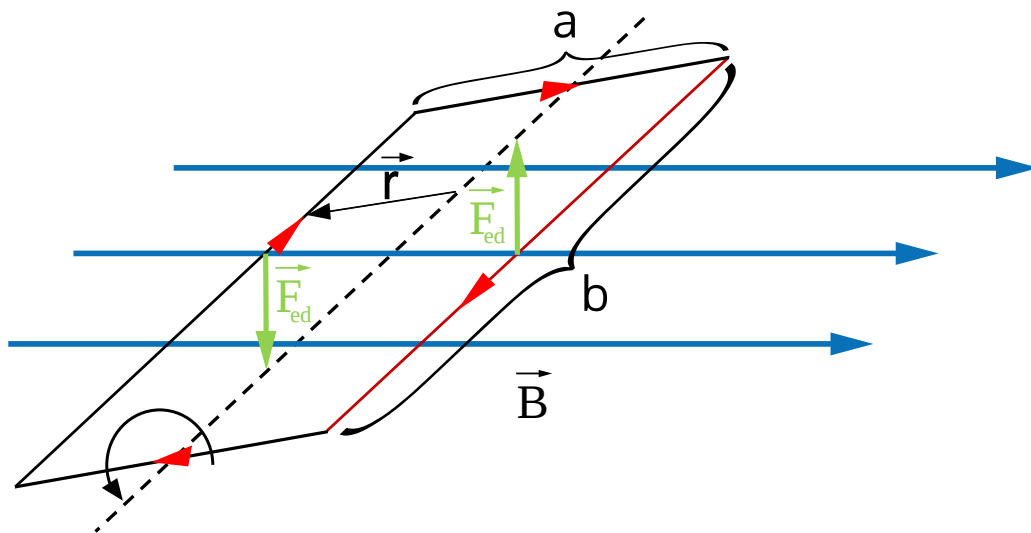
Rys. 3. Ramka z prądem w jednorodnym polu magnetycznym

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Zauważ, że na części ramki położone bliżej nas i dalej od nas siły nie działają (w tym położeniu ramki). Tak jest dlatego, że w tych częściach ramki prądy płyną równoległe do linii pola magnetycznego. Natomiast jeśli ramka się obróci, to siły będą już działać, ale jak wiemy, wektory sił ustawione w płaszczyźnie ramki, nie wpływają na jej obrót – ich moment siły wynosi zero. (Nie będziemy tych sił nawet uwzględniać na następnych rysunkach.) Obliczmy zatem wypadkowy moment siły działający na ramkę. Będzie to moment pary sił elektrodynamicznych.

$$\vec{M} = 2 \cdot \vec{r} \times \vec{F}_{ed},$$

gdzie $\vec{r}$ jest ramieniem siły elektrodynamicznej, wektorem zaznaczonym na Rys. 4., a jego wartość równa jest połowie długości boku a .

Rys. 4. Ramka z prądem w jednorodnym polu magnetycznym

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja:

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Zauważ, że siły elektrodynamiczne będą miały cały czas taką samą wartość i położenie w przestrzeni, bowiem nie zmienia się przestrzenne położenie dłuższych boków ramki, ani ułożenie linii pola magnetycznego. Kąt między przewodnikami, a liniami pola wynosi cały czas 90° , wobec tego wartość siły $F_{ed} = IbB$, gdzie b jest długością istotnych krawędzi ramki.

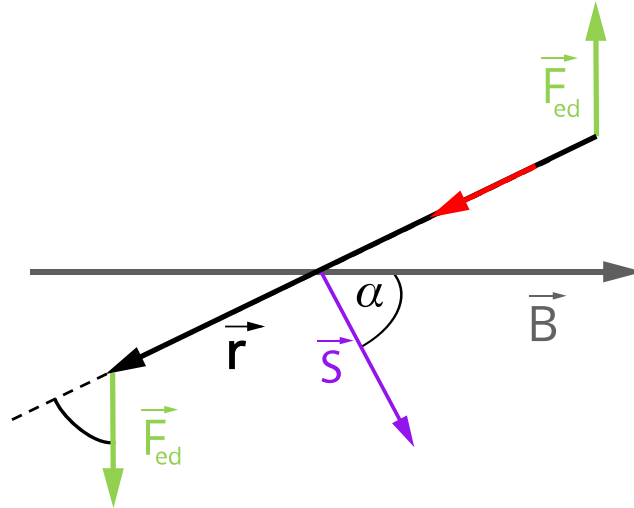
Obliczmy teraz wartość wypadkowego momentu siły działającego na ramkę.

$$M = a \cdot IbB \cdot \sin \angle \left(\vec{r}, \vec{F}_{ed} \right) = ISB \cdot \sin \angle \left(\vec{r}, \vec{F}_{ed} \right),$$

gdzie $S = ab$ jest polem powierzchni ramki.

Zdefiniujmy teraz wektor powierzchni $\vec{S}$. Wektor $\vec{S}$ jest prostopadły do powierzchni pętli, jego długość jest równa polu powierzchni S , a zwrot jest wyznaczony regułą prawej dłoni – gdy zagięte palce pokazują jak płynie prąd, kciuk ustawiony jest zgodnie z wektorem powierzchni $\vec{S}$.

Na Rys. 5. pokazano ramkę i ważne dla dalszego wywodu wektory w innej perspektywie. Pokazany jest widok w płaszczyźnie ramki od strony boku, który jest bliżej nas.

Rys. 5. Ramka w jednorodnym polu magnetycznym

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Z praw geometrii wynika, że zaznaczony na rysunku kąt między wektorami $\vec{r}$ i $\vec{F}_{ed}$ jest równy zaznaczonemu kątowi między wektorami $\vec{S}$ i $\vec{B}$.

$$\sphericalangle(\vec{r}, \vec{F}_{ed}) = \sphericalangle(\vec{S}, \vec{B})$$

Wpiszmy ten nowy kąt do wyrażenia dla momentu siły. Otrzymamy:

$$M = ISB \cdot \sin \sphericalangle(\vec{S}, \vec{B})$$

I dokonajmy porównania z wzorem definiującym moment magnetyczny:

$$\vec{M} = \vec{\mu} \times \vec{B}$$

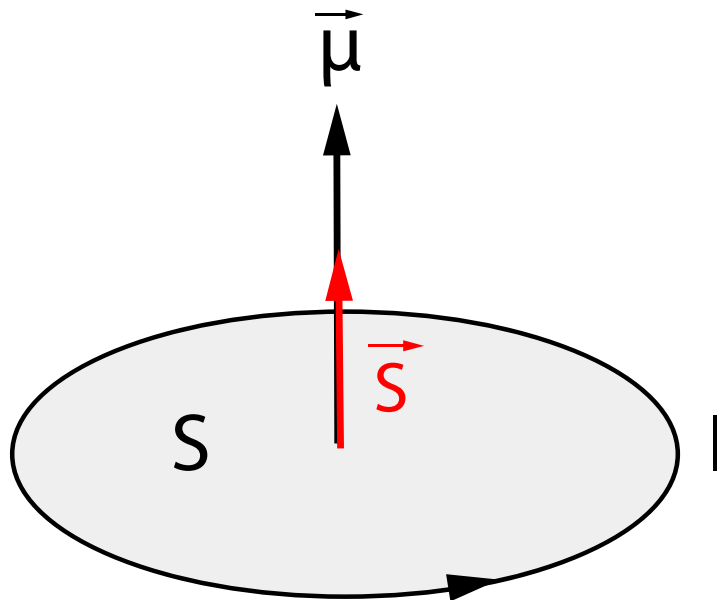
Wartość momentu siły wynosi $M = \mu B \sin \sphericalangle(\vec{\mu}, \vec{B})$.

Z porównania obu wyrażeń wynika, że wartość momentu magnetycznego $\mu = IS$, a kierunek i zwrot wektora $\vec{\mu}$ jest taki jak wektora powierzchni $\vec{S}$.

Wobec tego wektor momentu magnetycznego $\vec{\mu}$ pętli z prądem możemy zapisać jako iloczyn natężenia prądu I i wektora powierzchni $\vec{S}$.

$$\vec{\mu} = I \cdot \vec{S}$$

Rys. 6. Pętla z prądem w polu magnetycznym

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Warto dodać, że wyżej wyprowadzone wyrażenie pozwala obliczyć moment magnetyczny dipola, będącego pętlą z prądem dla dowolnego kształtu pętli (Rys. 6.).

Słowniczek

Pole magnetyczne

(ang. *magnetic field*) – stan przestrzeni charakteryzujący się działaniem siły, zwanej siłą magnetyczną (Lorentza) na poruszający się ładunek umieszczony w tej przestrzeni bądź na obiekt obdarzony momentem magnetycznym. Wielkością charakteryzująca pole magnetyczne jest wektor indukcji magnetycznej $\vec{B}$.

Linie pola magnetycznego

(ang. *magnetic line of induction*) – poglądowy obraz tego pola. Przebieg linii odzwierciedla układ wektorów indukcji magnetycznej $\vec{B}$ w przestrzeni. W każdym, dowolnym punkcie linii pola zaczepiony jest wektor $\vec{B}$, styczny do tej linii.

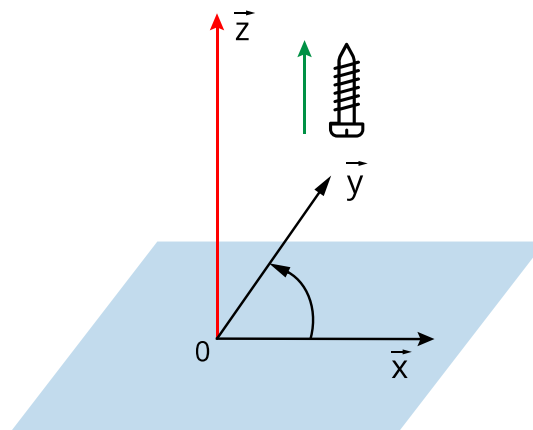
Siła elektrodynamiczna

(ang. *electromagnetic force*) – siła, która działa na przewodnik z prądem umieszczony w polu magnetycznym. Określa ją następujący wzór: $\vec{F}_{ed} = I \cdot (\vec{l} \times \vec{B})$, gdzie wektor $\vec{l}$ jest wektorem o długości przewodnika l i kierunku i zwrocie zgodnym z kierunkiem prądu w przewodniku. Wartości siły elektrodynamicznej obliczymy posługując się zależnością:

$$F_{ed} = IlB \cdot \sin \angle(\vec{l}, \vec{B})$$

Występujący w tej zależności wektor $\vec{F}_{ed}$ jest prostopadły zarówno do wektora $\vec{l}$ jak i do wektora $\vec{B}$.

Zwrot siły elektrodynamicznej wyznaczamy za pomocą reguły śruby prawoskrętnej, co pokazano na rysunku.

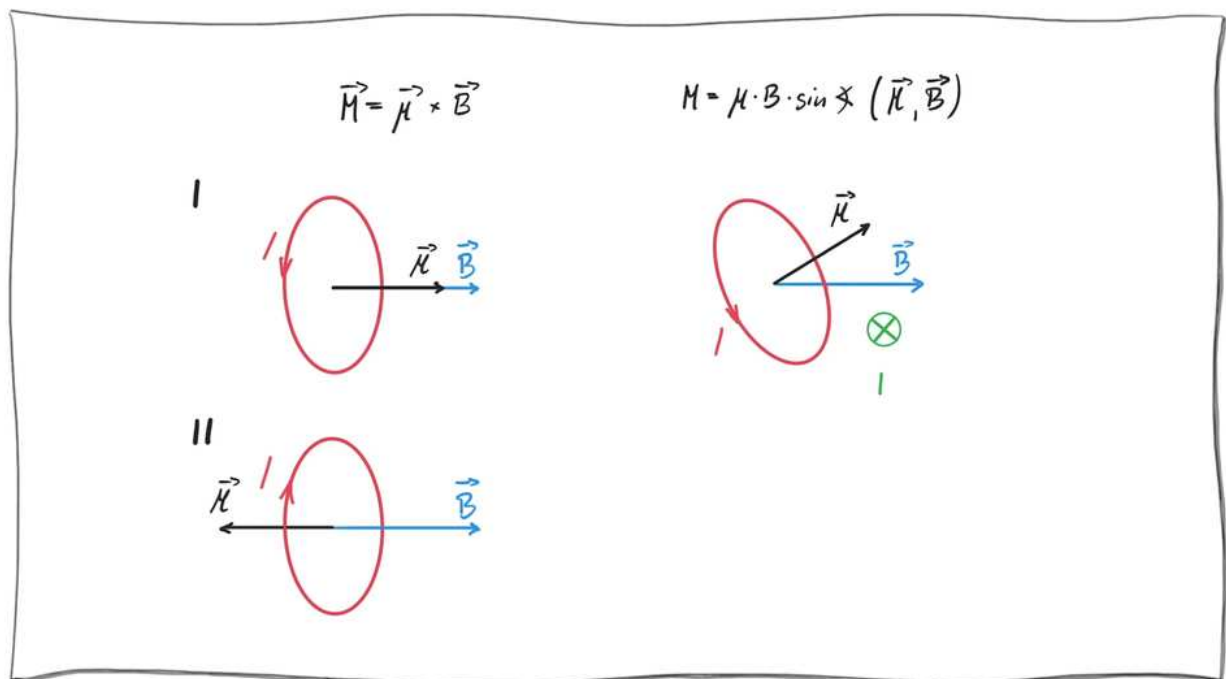
Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

$$\vec{z} = \vec{x} \times \vec{y}.$$

Film samouczek

Co to jest moment magnetyczny?

Przyjrzyj się zachowaniu dipola magnetycznego w jednorodnym polu magnetycznym. Korzystając z samouczka, zbadasz położenia równowagi i zobaczysz, że jeden z tych stanów jest stanem równowagi trwałej, a drugi nietrwałej.

Film dostępny pod adresem [/preview/resource/RpM9fkq4fuTao](https://preview/resource/RpM9fkq4fuTao)

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Zapoznaj się z audiodeskrypcją samouczka.

Polecenie 1

Jak powinien być zorientowany względem pola magnetycznego moment dipolowy, aby wytworzyć maksymalny moment sił w danym polu magnetycznym?

Polecenie 2

Jak powinien być zorientowany względem pola magnetycznego moment dipolowy, aby nadać dipolowi maksymalną energię?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Podaj jednostkę (nie ma ona nazwy), w jakiej wyrażany jest moment magnetyczny.

Ćwiczenie 2

Wybierz poprawne uzupełnienie zdania.

Maksymalny moment siły będzie działał na dany dipol, gdy moment magnetyczny $\vec{\mu}$ będzie

prostopadły / równoległy do linii pola magnetycznego (wektora indukcji $\vec{B}$).

Ćwiczenie 3

Wyznacz moment magnetyczny związany z ruchem orbitalnym elektronu w atomie wodoru w stanie podstawowym. W tym stanie iloczyn prędkości i promienia orbity elektronu wynosi (zgodnie z I. postulatem Bohra) $\frac{h}{2\pi m}$, gdzie h jest stałą Plancka, m – masą elektronu. Wybierz z listy i wstaw do wzoru w ramki odpowiednie wyrażenia.

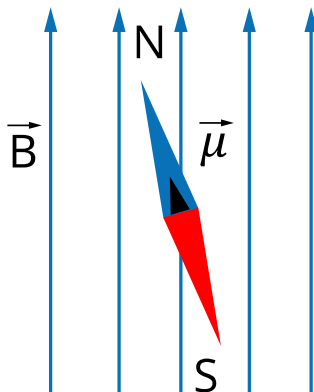
Odp.: $\mu =$ /

Jest to tzw. magneton Bohra.

Ćwiczenie 4

Na rysunku przedstawiono igłę magnetyczną wraz z jej momentem magnetycznym odchylną o pewien kąt od położenia równowagi. Gdy taką igłę pozostawimy swobodną, to będzie wykonywała drgania wokół położenia równowagi. Wyjaśnij, dlaczego będzie to miało miejsce.

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Ćwiczenie 5

Oblicz maksymalny moment siły działający na obwód kołowy o promieniu $r = 0,1$ m, w którym płynie prąd o natężeniu $I = 10$ A, znajdujący się w jednorodnym polu magnetycznym o indukcji $B = 1$ T. Odpowiedź podaj z dokładnością do dziesiątych Nm.

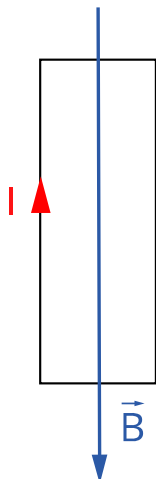
Odp.: $M =$ Nm.

Ćwiczenie 6

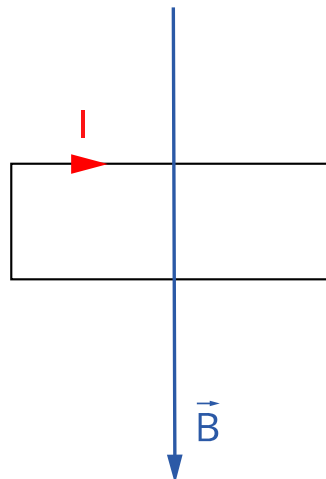

Prostokątna ramka z prądem ustawiona jest na dwa sposoby w jednorodnym polu magnetycznym o indukcji $\vec{B}$ (zobacz rysunek). Moment magnetyczny działający na ramkę będzie:

a)

b)

większy w przypadku ustawienia ramki jak na rysunku „a”

większy w przypadku ustawienia ramki jak na rysunku „b”

taki sam w przypadku „a” i „b”

Źródło: Politechnika Warszawska Wydział Fizyki, licencja: CC BY 4.0. Licencja:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Ćwiczenie 7

W jakim położeniu ramki z prądem, moment siły na nią działający równy jest połowie maksymalnego momentu sił? Wybierz poprawną odpowiedź z poniżej wyszczególnionych możliwości:

płaszczyzna ramki jest ustawiona pod kątem 30° do linii pola magnetycznego

płaszczyzna ramki jest równoległa do linii pola magnetycznego

płaszczyzna ramki jest prostopadła do linii pola magnetycznego

płaszczyzna ramki jest ustawiona pod kątem 45° do linii pola magnetycznego

płaszczyzna ramki jest ustawiona pod kątem 60° do linii pola magnetycznego

Ćwiczenie 8

Oblicz natężenie prądu płynącego w obwodzie o powierzchni $S = 2 \text{ dm}^2$, jeśli maksymalny moment siły działający na ten obwód w polu magnetycznym o indukcji $B = 1 \text{ T}$ wynosi $0,05 \text{ Nm}$.

Odp.: $I =$ A.

Dla nauczyciela

Imię i nazwisko autora:	Nina Tomaszewska
Przedmiot:	Fizyka
Temat zajęć:	Co to jest moment magnetyczny?
Grupa docelowa:	III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzający zapis podstawy programowej dla kształcenia rozszerzonego
Podstawa programowa:	Cele kształcenia – wymagania ogólne II. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem praw i zależności fizycznych. Zakres rozszerzony Treści nauczania – wymagania szczegółowe I. Wymagania przekrojowe. Uczeń: 5) rozróżnia wielkości wektorowe i skalarne, wykonuje graficznie działania na wektorach (dodawanie, odejmowanie, rozkładanie na składowe); 7) wyodrębnia z tekstów, tabel, diagramów lub wykresów, rysunków schematycznych lub blokowych informacje kluczowe dla opisywanego zjawiska bądź problemu; 4) rysuje siły działające na pętlę z przewodnika w jednorodnym polu magnetycznym; na podstawie tego rysunku omawia zasadę działania silnika elektrycznego.
Kształtowane kompetencje kluczowe:	Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 2018 r.: <ul style="list-style-type: none"> • kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, • kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, • kompetencje cyfrowe, • kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne:	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. tłumaczy, w jaki sposób definiujemy moment magnetyczny, 2. przedstawia, jak można obliczyć moment magnetyczny pętli z prądem, 3. opisuje, jak zachowuje się dipol magnetyczny w jednorodnym polu magnetycznym, 4. wyjaśnia, dlaczego dipol wykonuje drgania wokół położenia równowagi trwałej.
Strategie nauczania:	blended-learning
Metody nauczania:	wykład informacyjny wspomagany pokazem multimedialnym
Formy zajęć:	praca w zespole klasowym
Środki dydaktyczne:	niniejszy e-materiał + komputer z rzutnikiem lub tablety do dyspozycji każdego ucznia
Materiały pomocnicze:	-
PRZEBIEG LEKCJI	
Faza wprowadzająca:	
<p>Nauczyciel wykonuje prosty pokaz z igłą magnetyczną i magnesem. Igła ustawia się wzdłuż linii pola magnetycznego, ale wyprowadzona z położenia równowagi wykonuje obrotowe drgania, tzw. drgania zwrotne. Wniosek z tego prostego eksperymentu jest taki, że niektóre obiekty obracają się w polu magnetycznym. Takie obiekty nazywamy dipolami. Nauczyciel pyta uczniów o inne przykłady dipoli magnetycznych. Powinni wymienić: ramkę z prądem, magnes, zwojnicę.</p>	
Faza realizacyjna:	
<p>Nauczyciel wprowadza definicję momentu magnetycznego. Korzystając z tej definicji pokazuje na przykładzie prostokątnej ramki z prądem, że moment magnetyczny pętli z prądem można obliczyć mnożąc natężenie prądu płynącego w pętli przez wartość rozpiętej na niej powierzchni.</p> <p>Uczniowie samodzielnie pracują z samoucikiem. Udzielają odpowiedzi na końcowe pytanie w nim zawarte i wspólnie z nauczycielem dokonują podsumowania. Samouczek dotyczy stanów równowagi dipola – trwałego i nietrwałego. Nauczyciel zwraca uwagę, że jest to ważny temat chociażby ze względu na zastosowanie w wyjaśnieniu zjawiska paramagnetyzmu, ferromagnetyzmu.</p>	
Faza podsumowująca:	

Uczniowie, wykorzystując zdobytą wiedzę, rozwiązują zadania: 3, 4, i 7 z zestawu ćwiczeń. Nauczyciel pełni rolę doradcy, obserwuje i kontroluje pracę uczniów. Nauczyciel na podstawie wypowiedzi uczniów nauczyciel określa w jakim stopniu osiągnięte zostały wyznaczone cele.

Praca domowa:

Uczniowie powtarzają i utrwalają wiedzę i zdobyte umiejętności przez rozwiązanie w domu zadań, których nie rozwiązali na lekcji: 1, 2, 5, 6 i 8.

**Wskazówki
metodyczne
opisujące różne
zastosowania danego
multimedium**

Samouczek można z powodzeniem zastosować jako element nauczania wyprzedzającego przy realizacji materiału dotyczącego substancji w polu magnetycznym (para-, dia -, ferromagnetyzm).